

Strategia pomocy rodzinie w Kościele

Zarys problematyki na przykładzie doświadczeń polskich

Mieczysław Ozorowski

Strategy to help family in the church

Outline of the issues based on the Polish experience

Church authorities have for some time been showing a lot of attention to family issues, although it is difficult to look for the word strategy in them. A lot of scientific work has been written on this subject in recent years. Similarly to state and local government documents, we find two parts: analytical and practical, which contains postulates and proposals of actions. The analysis of family issues is presented in documents promulgated by the councils, synods and last popes and bishops. The pastoral care of families deals with the practical part of this strategy. For several decades, the Church has devoted a lot of strength and resources to maintaining the Christian model of marriage and the family. The Church strongly opposes all alternative forms of marriage and family and all that harms the value of life, monogamous marriage and the family. As part of the Pastoral Care of Families, the church has developed many different forms of support for marriages and families.

Key words: Family, family support, aid strategy, family pastoral care.

Wstęp

Próżno szukać w pismach kościelnych jakiegoś dokumentu, który byłby zatytułowany: Strategia Kościoła wobec rodziny. Nie oznacza to jednakże, że Kościół nie interesuje się rodziną. Wręcz przeciwnie w nauczaniu Magisterium Kościoła, a szczególnie w ostatnim okresie znajdziemy wiele dokumentów poświęconych rodzinie. Autorytety Kościelne od pewnego czasu okazują wiele uwagi i troski problematyce rodzinnej. W ostatnich latach napisano również wiele prac naukowych na ten temat. Kościół po prostu posługuje się swoim językiem, różnym od terminologii polityczno-socjologicznej. Podobnie jak w dokumentach państwowych i samorządowych znajdziemy dwie części: analityczną oraz praktyczną, która zawiera postulatory i propozycje działań.

Analizę problematyki rodzinnej prezentują liczne dokumenty promulgowane przez sobory, synody i ostatnich papieży oraz biskupów. Częścią praktyczną zajmuje się Duszpasterstwo rodzin. Od kilku dziesięcioleci Kościół poświęca wiele sił i środków w utrzymaniu chrześcijańskiego modelu małżeństwa i rodziny, które są poddawane silnemu naciskowi indywidualizmu i sekularyzacji. Kościół mocno sprzeciwia wszelkim alternatywnym formom małżeństwa i rodziny i temu wszystkiemu, co godzi w wartość życia, monogamicznego małżeństwa oraz rodziny. Dokumenty kościelne poza pozytywnym wykładem o małżeństwie zawierają duży element polemiczny. Kościół rozwinął w ramach Duszpasterstwa rodzin wiele różnych form wspierania małżeństw i rodzin.

I. Doktrynalny fundament nauczania Kościoła o rodzinie w Polsce

Pomimo kryzysu instytucji małżeństwa i rodziny, który jest proklamowany przez socjologów w Europie i świecie, instytucje te pozostają nadal wartością nadrzędną i priorytetową¹. Jest ona podstawowym miejscem przekazu wartości, norm i wzorów zachowań społecznych, moralnych i religijnych. Według badań socjologicznych rodzina dla zdecydowanej większości Polaków pozostaje nadal podstawową wartością, która nadaje sens życiu².

Kościół zawsze zwracał wielką uwagę na sprawy związane z małżeństwem i rodziną. W przeszłości działania Kościoła na rzecz tych instytucji zazwyczaj przybierały charakter pośredni i realizowane były w ramach duszpasterstwa ogólnego. Okazjonalnie Kościół podejmował pewne specjalne inicjatywy na rzecz rodziny. Zazwyczaj odbywało się to przez nauczanie homiletyczne i katechetyczne, które odbywało się w kościołach i rodzinach. Tradycyjnie troska o rodzinę realizowana była przy okazji sprawowania sakramentów i przy głoszeniu nauki Chrystusowej. Od ponad stu lat Kościół dostrzegał niewystarczalność takiego postępowania i zauważył konieczność podjęcia specjalistycznych działań duszpasterskich na rzecz małżeństwa i rodziny. Widzimy to w nauczaniu papieży Leona XIII, Piusa IX, Pawła VI. Najwięcej uwagi i troski tym zagadnieniom poświęcił papież Jan Paweł II nazywany papieżem rodziny. Nie sposób opisać w kilku zdaniach całego nauczania o małżeństwie i rodzinie. Pozostawił on olbrzymi dorobek w tym zakresie, który nieustannie jest poddawany analizie i recepcji. Do najważniejszych dokumentów w tym zakresie należy zaliczyć posynodalną Adhortację Apostolską *Familiaris con-*

1 Mariański, J.: *Kondycja moralna polskiej rodziny*, Studia Płockie 33(2005), s. 149 – 150.

2 Wenzel, M.: *Wartości życiowe. Komunikat z badań CBOS*. BS/98/2004. Warszawa 2004, s. 2 – 6; Żakowski, J.: *Polak, czyli kto? „Polityka” 2004 nr 25 s. 6*; Poleszczuk, J.: *Rodzina, małżeństwo, prokreacja: Racjonalizacja strategii reprodukcyjnych, w: Polacy wśród Europejczyków. Wartości społeczeństwa polskiego na tle innych krajów europejskich*, red. Jasińska-Kania, A., Marody, M.: Warszawa 2002 s. 259; Zaręba, S. H.: *Postawy Polaków wobec zasad moralnych religii katolickiej, w: Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, red. Zdaniewicz, W., Zaręba, S. H.: Warszawa 2004, s. 93 – 102.

sortio (FC) z 1981 roku. Papież przedstawił tu chrześcijańską wizję małżeństwa i wyznaczył ramy programu pomocy rodzinie. W 1983 roku Stolica Apostolska z inspiracji Jana Pawła II promulgowała *Kartę Praw Rodziny*. W 1994 roku ten sam papież ogłosił rok rodziny i napisał do List do Rodzin *Gratissimam Sane*. Nauczanie Papieża Jana Pawła II o rodzinie kontynuowali jego następcy Benedykt XVI oraz Franciszek. Ten ostatni na początku swego pontyfikatu zwołał dwa synody na temat rodziny i promulgował w 2016 roku Adhortację *Amoris laetitia* (AL). Wskazał on na konieczność zastosowania nowych metod w pracy z rodzinami i objęcie szczególną troską rodziny znajdujące się sytuacjach trudnych i nieregularnych.

W Polsce konieczność takich działań dostrzegł Kard. Stefan Wyszyński podczas przygotowań do Wielkiej Nowenny Tysiąclecia (1957 – 1966)³. Kościół w Polsce zaproponował w tych latach szereg inicjatyw duszpasterskich, mających na celu podniesienie poziomu religijno-moralnego w rodzinach. Dzięki temu programowi, duża liczba rodzin potrafiła obronić się przed indoktrynacją ideologiczną i stała się twórczym nośnikiem kultury, zakorzenionej w tradycji katolickiej⁴. Strategia i Program Wielkiej Nowenny zostały wysoko ocenione przez polskich teologów pastoralistów⁵.

W okresie panowania ustroju komunistycznego w Polsce systemowe planowanie duszpasterskie było utrudnione. Niemniej jednak biskupi polscy nadawali problematyce małżeństwa i rodziny priorytetową rangę. Przykładem może być trzy letni cykl, zaproponowany Kardynała Prymasa Wyszyńskiego wraz z Episkopatem Polski: „Ewangelizacja a rodzina Polska”. Miał ono być realizowane w trzech etapach: 1978/1979 – „Rodzina Kościołem domowym – Kościół domowy w służbie życia”; 1979/1980 – „Rodzina w dziele wychowania (ewangelizacji) młodego pokolenia”; 1980/1981 – „Ewangelizacja środowiska przez rodzinę”⁶. Podobna problematyka została poruszona dziesięć lat później: program roku kościelnego 1989/1990 pod hasłem:

„Ewangelizacja rodziny i przez rodzinę”, a także z roku 1993/1994: „Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej”. Biskupi chcieli, aby przez te programy wierni zapoznali się z nauczaniem Papieża Jana Pawła II na tematy rodzinne. W powojennym Episkopacie Polskim było poza Kard. Stefanem Wyszyńskim kilku biskupów, którzy byli aktywnymi promotorami i obrońcami tradycyjnego małżeństwa i rodziny. Zaliczyć do nich należy: kard. Karola Wojtyłę – późniejszego papieża Jana Pawła II, Abp Kazimierza Majdańskiego – założyciela Instytutu Studiów nad Rodziną ATK/UKSW, Bpa Wilhelma Plutę i Bpa Stanisława Stefanka. To oni wychodzili naprzeciw wyzwaniom współczesności i starali się nakreślać w Polsce podstawowe linie strategicznego działania, które miało na celu pomoc instytucjom małżeństwa i rodziny.

3 Skreczko, A.: *Wybrane przejawy troski Kościoła Katolickiego o rodzinę w Polsce*, Studia nad Rodziną 13(2009) 1 – 2, s. 130.

4 Skreczko, A.: *Wybrane przejawy troski Kościoła Katolickiego o rodzinę w Polsce*, Studia nad Rodziną 13(2009) 1 – 2, s. 132.

5 Misiaszek K.: *Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda?*, AK 85(1993) z. 506, s. 80.

6 Skreczko, A.: *Wybrane przejawy troski Kościoła Katolickiego o rodzinę w Polsce*, Studia nad Rodziną 13(2009) 1 – 2, s. 133.

Biskupi Polscy rozwijali tak zwany program antropologiczny pomocy rodzinie. Opierał się on na zasadach katolickiej nauki społecznej, czyli na zasadach sprawiedliwości i miłości społecznej. Nowym impulsem wzmacniającym działania Kościoła wobec rodziny było nauczanie II Soboru Watykańskiego, a szczególnie Konstytucja Duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes* (KDK 48). Nastąpiło jednoznaczne odejście od jurydycznego rozumienia sakramentu małżeństwa i przejście w kierunku pastoralnym, gdzie podkreślano naturalną godność tego związku oraz fundamentalne znaczenie wzajemnej miłości małżonków⁷.

Po odzyskaniu wolności w roku 1989 rozpoczął się nowy rozdział w Kościele Polskim. W 1991 roku zwołano II Polski Synod Plenarny, który trwał do 1999 roku (II Polski Synod Plenarny). W jego uchwałach problematyka rodzinna znalazła również ważne miejsce, zwłaszcza w dokumencie: „*W trosce o polską rodzinę*”⁸. Dziesięć lat później Episkopat Polski promulgował strategiczny dokument na temat małżeństwa i rodziny pt.: „*Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*” (EP 2009). Biskupi przypomnieli tradycyjne nauczanie Kościoła o rodzinie, przeprowadzili analizę sytuacji rodziny w Polsce oraz zaapelowali do władz państwowych i samorządowych o prowadzenie polityki prorodzinnej w naszym kraju. Biskupi regularnie publikują orędzia na Niedzielę świętej Rodziny skierowane do wiernych, w których przypominają chrześcijańską koncepcję małżeństwa i rodziny. Papieska Rada ds. Rodziny jak również Episkopat w Polsce nieustannie przypominali, że rodzina jest i powinna być podstawowym protagoniście polityki prorodzinnej⁹. Kościół nieustannie kieruje apel do wszystkich ekspertów, a szczególnie do demografów, ekonomistów i politologów o pogłębienie naukowych poszukiwań o rzeczywistej roli rodziny w społeczeństwie pomimo zachodzących dużych zmian¹⁰.

Kościół w Polsce dostrzegając potrzebę rzetelnej formacji naukowej dla ludzi zajmujących się pomocą rodzinie. W ten sposób powołano kilka ośrodków zajmujących się w duchu katolickim kształceniem kadr do pomocy rodzinie. W 1995 roku Kongregacja Wychowania Katolickiego wydała dokument *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny*, który stał się podstawą do programu wychowania prorodzinnego alumnów i kapłanów¹¹. Jednym z pierwszych ośrodków naukowych i formacyjnych był Instytut Studiów nad Rodziną ATK w Warszawie, przekształcony w 2010 roku w Wydział Studiów nad Rodziną UKSW. W 1995 roku powstał

7 Majdański, K.: *Inspiracje II Soboru Watykańskiego dla studiów nad rodziną*, w: *W służbie godności małżeństwa i rodziny. 10-lecie Instytutu Studiów nad Rodziną ATK*, red. Majdański, K., Łomianki 1985, s. 31 – 37.

8 Skreczko, A.: *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowotny (1957 – 1966)*. Studium teologiczno-pastoralne, Białystok 2002, s. 501 – 505.

9 Sarmiento, A.: *Małżeństwo chrześcijańskie*. Podręcznik teologii małżeństwa, Kraków 2002, s. 426.

10 Brzeziński, M.: *Wybrane aspekty polityki prorodzinnej w dokumentach Papieskiej Rady Ds. Rodziny*, Studia nad Rodziną 16(2012) nr 1 – 2, s. 69 – 86; Mariański, J.: *Kondycja moralna polskiej rodziny*, Studia Płockie 33(2005) s. 146 – 147.

11 Skreczko, A.: *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowotny (1957 – 1966)*. Studium teologiczno-pastoralne, Białystok 2002, s. 61.

kierunek kształcenia „nauki o rodzinie”¹². Kształcenie na tym kierunku odbywa się do dzisiaj w wielu ośrodkach w Polsce. W 2010 roku zatwierdzono w Polsce nową dyscyplinę naukową „nauki o rodzinie”¹³. Powstało kilka czasopism naukowych publikujących w zakresie nauk o rodzinie: np.: „Studia nad Rodziną”, „Sprawy rodziny”.

II. Postulaty duszpasterskie

Strategia pomocy rodzinie to nie tylko działalność naukowa i analityczna, ale przede wszystkim konkretne działania pastoralne. Kościół realizuje swoją strategię pomocy rodzinie poprzez swoje struktury i instytucje. Posiadają one kilka poziomów, zgodnie z ustrojem Kościoła. Ogólnie nazywamy je duszpasterstwem rodzin¹⁴. Działalność prorodzinna Kościoła prowadzona jest przez różne instytucje kościelne, niekoniecznie bezpośrednio związane z rodzinami na przykład przez organizacje socjalne takie jak Caritas, albo przez media katolickie itp. Na samym szczycie struktury duszpasterstwa rodzin znajdowała się Papieska Rada ds. Rodziny (*Pontificium Consilium pro Familia*). Do życia powołał ją papież Jan Paweł II w 1981. Zastąpiła ona *Komitet ds. Rodziny*, który utworzył papież Paweł VI w 1973. Papież Franciszek wcielił Radę do nowo powstałej Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia. Nauczanie i działalność Rady ds. Rodziny dokładnie opisał M. Brzeziński¹⁵. Rada zajmowała się takimi sprawami jak: teologia i katecheza rodziny, duchowość małżeńska i rodzinna, prawa i rodziny i prawa dziecka, formacja świeckich odpowiedzialnych za duszpasterstwo rodzin, kursami przedmałżeńskimi oraz organizacją Światowych Spotkań Rodzin. Można powiedzieć, że Rada inspirowała i koordynowała działania prorodzinne Stolicy Apostolskiej zarówno wewnątrz Kościoła jak również wobec instytucji międzynarodowych i państwowych. Rada wydała szereg dokumentów, a jej pracownicy uczestniczyli w wielu konferencjach międzynarodowych promując politykę prorodziną¹⁶.

1. Struktura Duszpasterstwa Rodzin

W Polsce, podobnie jak w innych krajach, została powołana Rada Episkopatu Polski ds. Rodziny (zasadniczo już w 1965r. a formalnie w 1995 r.) oraz

12 Kłys, J.(red.): *Nauki o rodzinie*, Warszawa 1995.

13 Ozorowski, M.: *Historia starań o utworzenie dyscypliny nauki o rodzinie w Polsce*, w: *Nauki o rodzinie w służbie rodziny*, red. Stala, J.: Kraków 2014, s.79 – 96.

14 Bieleń, R.: *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*, Lublin 2001, s. 64.

15 Brzeziński, M.: *W trosce o życie, małżeństwo i rodzinę. Nauczanie Papieskiej Rady ds. Rodziny w latach 1981 – 2016*, Lublin 2016.

16 Brzeziński, M.: *Wybrane aspekty polityki prorodzinnej w dokumentach Papieskiej Rady Ds. Rodziny*, *Studia nad Rodziną* 16(2012) nr 1– 2, s. 69 – 86.

Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin (kodr.pl). Rada składa się z biskupów i konsultorów duchownych i świeckich. Rada zajmuje się opracowywaniem strategii pomocy rodzinie w Polsce poprzez opracowywanie dokumentów i inicjowanie przedsięwzięć mających na celu wsparcie małżeństwa i rodziny¹⁷. Rada występuje również z memoriałami i odezwaniami do władz państwowych. Jednym z najważniejszych dokumentów Rady jest *Dyrektorium duszpasterstwa Rodzin* (2003). Centralnym organem wykonawczym Episkopatu Polski ds. Rodziny jest Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin, kierowany przez krajowego duszpasterza rodzin oraz krajowego doradcę życia rodzinnego. Zadaniem Ośrodka jest informowanie, animowanie i koordynowanie pracy pomiędzy Episkopatem Polski a strukturami diecezjalnymi w zakresie niesienia pomocy rodzinie, zwłaszcza w zakresie poradnictwa rodzinnego. W każdej diecezji powinni być powołani Diecezjalny Duszpasterz Rodzin oraz Diecezjalny doradca Życia Rodzinnego. Ich zadaniem jest koordynowanie pracy dekanalnych i parafialnych duszpasterzy rodzin oraz doradców życia rodzinnego. Troszczą się oni o formację wszystkich pracowników duszpasterstwa rodzin w diecezji¹⁸. Mają oni również obowiązek dostarczania odpowiednich materiałów i pomocy do pracy z rodzinami. Powinni też czuwać nad takimi instytucjami diecezjalnymi jak: Dom Samotnej Matki, Katolicki Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, Specjalistyczna Poradnia Rodzinna, telefon zaufania, materialna pomoc dla biednych i potrzebujących rodzin itp. Troska o małżeństwa i rodziny w parafii należy do duszpasterstwa ogólnego. Niemniej jednak w dekanatach i parafiach powinni być wyznaczeni kapłani zajmujący się duszpasterstwem rodzin, którzy powinni współpracować w tym zakresie ze świeckimi.

Pomoc Kościoła rodzinie realizowana jest w ramach duszpasterstwa ogólnego poprzez głoszenie Słowa Bożego i sprawowanie sakramentów. Duszpasterze realizują przekaz nauki kościoła przez katechezę, głoszenie homilii i rekolekcji parafialnych. Pomoc ta ma na celu przede wszystkim sprawy duchowe. Dalej idzie specjalistyczne Duszpasterstwo rodzin, które ma na celu przede wszystkim troskę o wspólnotowy wymiar małżeństwa i rodziny. Powinno ono również wspierać budowanie więzi małżeńskiej i rodzinnej¹⁹. Konflikty niszczą więź między mężem i żoną. Z czasem mogą one przerodzić się w długotrwały kryzys. Tu jest miejsce na pomoc poprzez kierownictwo duchowe oraz profesjonalne poradnictwo, które pozwoli na pogłębienie jedności małżeńskiej i rodzinnej (AL 51 – 57, 120 – 125)²⁰. Jednym z lekarstw zapobiegającym konfliktom jest prowadzenie dialogu małżeńskiego i rodzinnego (D. Rubacha). Kościół okazuje najpierw troskę o zachowanie naturalnej jedności i nierozzerwalności małżeństwa. Następnie troszczy się o to, by małżonkowie odkryli, że są Kościołem domowym i aby zadbali o życie duchowe, modlitewne

17 Kamiński, J.: *Struktury funkcje Duszpasterstwa Rodzin*, w: R. Kamiński (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013.

18 Pyżlak, G.: *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, „Studia nad Rodziną” 19(2015) 2 s. 67 – 87.

19 Ozorowski, E.: *Małżeństwo jako komunia osób*, „Studia nad Rodziną”, 6(2002)2 s. 130 – 149.

20 Ryś, M.: *Psychologia małżeństwa. Zarys problematyki*, Warszawa 1993.

i sakramentalne w rodzinie²¹. Podstawą tu jest udział małżonków w potrójnej misji Chrystusa: pasterza, proroka i kapłana (DDR 52 – 55).

2. Troska o życie

Ważnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest troska o życie ludzkie, ponieważ jednym z podstawowych zadań rodziny jest służba życiu (FC 28). Kościół przykłada wielką wagę do obrony życia dziecka poczętego, do nauczania naturalnych metod planowania rodziny i do prorodzinnego wychowania dzieci i młodzieży. Kościół sprzeciwia się aborcji, antykoncepcji, sztucznej prokreacji (*in vitro*) i wszelkim działaniom przeciw życiu ludzkiemu²². Kościół zachęca do modlitwy w obronie poczętych dzieci, szczególnie przez Krucjatę Modlitwy w Obronie poczętych Dzieci albo przez duchową adopcję dziecka poczętego (Sz. Sułkowski, 2008). Od 2005 roku w Polsce obchodzony jest narodowy Dzień Życia wyznaczony na 24 marca. Cenną i oryginalną inicjatywą w tym zakresie są tak zwane *okna życia*²³. W naszym kraju istnieje i aktywnie działa wiele ruchów obrońców życia, którzy rozpowszechniają wiedzę na temat godności poczętego życia każdego dziecka. Są one zrzeszone w Polskiej Federacji Ruchów Obrony Życia²⁴. Politykę pomocy rodzinie w zakresie troski o życie Kościół realizuje przez propagowanie i nauczanie naturalnych metod regulacji poczęć²⁵.

W sposób szczególny Kościół troszczy się o początek i koniec ludzkiego życia. W sposób stanowczy sprzeciwia się eutanazji²⁶. Jednym z zadań powierzonych Duszpasterstwu Rodzin jest demaskowanie obłudy zwolenników eutanazji (DDR, 70). Nauka Kościoła nakazuje on otoczyć opieką człowieka starego i chorego, szczególnie u kresu jego życia (FC 27, AL). Dom rodzinny powinien być miejscem, gdzie spokojnie i w otoczeniu bliskich osób mogą oni dokończyć swoje życie²⁷. Kościół wspomaga również opiekę paliatywną i hospicyjną. Jest to również zadanie dla Duszpasterstwa Rodzin. Wsparcie to oferowane jest tak umierającym jak również i członkom ich rodzin²⁸. Jest to realizowane szczególnie w paliatywnej opiece poprzez hospicja domowe i przez rodzinnych opiekunów²⁹. Kościół jest jednym z głównych inspiratorów

21 Bieliń, R.: *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*, Lublin 2001, s. 225.

22 Kamiński, J.: *Troska o życie ludzkie*, w: R. Kamiński (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 324 – 334.

23 <https://caritas.pl/projekty/okna-zycia>

24 <https://jedenznas.pl/>.

25 Dudziak, U., Deluga, A. (red.): *Naturalne planowanie rodziny. Wybrane zagadnienia*, Szczecinek 2006; W. Wieczorek, (red.), *Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych*, Lublin 2008.

26 Chyrowicz, B. (red.): *Eutanazja: prawo do życia – prawo do wolności*, Lublin 2005.

27 de Barbaro, B. (red.): *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, Kraków 1999, s. 92.

28 Krakowiak P.: *Duszpasterstwo w zespołowej opiece paliatywno-hospicyjnej, Nowe wyzwania*, Teologia i Człowiek 14(2009) s. 139 – 157.

29 <https://www.hospicja.pl/>.

tego ruchu hospicyjnego. Strategia Kościoła w zakresie problematyki życia polega na otoczeniu go troską od momentu poczęcia po jego naturalny koniec.

3. Przygotowanie do życia rodzinnego

Kościół podkreśla dużą wagę do odpowiedniego przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego. Podkreślają to kolejne dokumenty kościelne poczynając od Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele Soboru Watykańskiego II (KDK 49) i Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK kan. 1063), nauczania papieży oraz kolejnych instrukcji zredagowanych przez Stolicę Apostolską i poszczególne Episkopaty³⁰. Powinno ono przebiegać w trzech etapach – przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie (DDR 18). Można powiedzieć, że Kościół podejmuje pewne długoterminowe działania prewencyjne. Polegają one na dostosowaniu tematyki spotkań do różnych etapów rozwoju osobowości wiernych, którzy pragną założyć rodzinę. W przygotowaniu tym chodzi nie tylko o przekaz wiedzy i doktryny małżeńskiej i rodzinnej ale także praktyki życia małżeńskiego i rodzinnego. Przygotowanie dalsze odbywa się przede wszystkim w rodzinie i w szkole poprzez katechezę oraz przedmiot *Wychowanie do życia w rodzinie*³¹. Ważną rolę odgrywają katechezy przedmałżeńskie, które wprowadzają w chrześcijański model małżeństwa (DDR 24 – 26). Przygotowanie bezpośrednie jest realizowane w parafii podczas spotkań i rozmów z duszpasterzami tuż przed zawarciem ślubu. Nupturienci powinni wysłuchać katechez z zakresu wiary i teologii małżeństwa. Powinni odbyć spotkania w Poradni Życia Rodzinnego oraz przystąpić do spowiedzi przedślubnej (DDR 27 – 36).

4. Poradnie rodzinne

Jednym z głównych narzędzi realizacji strategii pomocy rodzinie są poradnie rodzinne, które posiadają w Polsce kilkudziesięcioletnią historię. Kościół wypracował cały system poradnictwa rodzinnego. Jest on opisany w Dyrektorium Poradnictwa Rodzinnego (DDR 37 – 50;)³². Podstawą tej struktury są Parafialne Poradnie Rodzinne. Ich zadaniem jest między innymi promocja postaw prorodzinnych ale również nauka zasad odpowiedzialnego rodzicielstwa i pomoc w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych oraz problemów wychowawczych (DDR 39). Poza poradniami parafialnymi Kościół zachęca do tworzenia w diecezjach Specjalistycznych Poradni Rodzinnych,

30 Pyżlak, G.: *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, w: *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 341 – 371.

31 Chmielewski, M.: *Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. Tomkiewicz, A., Wieczorek, W.: Lublin 2010, s. 305 – 321.

32 Ladwójtowicz, P.: *Duszpasterskie poradnictwo małżeńskie – założenia teoretyczne*, w: *Matrimonio et familiae, Z problematyki małżeństwa i rodziny, Człowiek, Rodzina, Społeczeństwo*, Opole 2016, (t. 26) s. 167 – 183.

gdzie pracowaliby specjaliści z różnych dziedzin: psychologzy, pedagodzy, prawnicy, lekarze i nauczyciele Naturalnego Planowania Rodziny (DDR 44). Dużo sił i czasu poświęca się nauczaniu zasad odpowiedzialnego rodzicielstwa, w tym metod rozpoznawania płodności, aby zapobiegać stosowaniu antykoncepcji i chronić przed aborcją³³.

W skład struktury poradnianej powinien wchodzić również Telefon zaufania, aby przyjść z pomocą osobom, które chcą pozostać anonimowe³⁴. Władze kościelne zachęcają również do organizacji domów samotnej matki oraz Katolickich Ośrodków Adopcyjno-Opiekuńczych (DDR 45 – 46). Kościół stara się również pomagać rodzinom znajdujących się w potrzebie. Zazwyczaj dokonuje się to poprzez Caritas diecezjalną. Pomoc ta kierowana jest w dużej części na potrzeby dzieci.

5. Duchowy wymiar poradnictwa

Celem Kościoła je doprowadzenie ludzi do zbawienia. Posiada ono wymiar duchowy i realizowane jest przez działania ewangelizacyjne i apostołskie³⁵. Strategia Kościoła realizowana jest przez propozycję uczestniczenia małżonków i rodziców w katechezach dla dorosłych, w przygotowaniu dzieci i młodzieży do poszczególnych sakramentów, na umiejętności czytania Pisma świętego. Kościół zachęca małżonków do częstego korzystania z sakramentu pojednania i pokuty³⁶. Ważną rolę terapeutyczną odgrywa szczerza rozmowa z duszpasterzem³⁷. Rodzina jest Kościołem domowym, dlatego przypomina się rodzicom nie tylko o niedzielnej Mszy świętej, ale aby cały rok liturgiczny był okazją do pogłębienia życia duchowego (DDR 51 – 55). Cennym narzędziem w tym względzie jest *Rytuał rodzinny* biskupa Józefa Wysockiego³⁸.

Kościół polski proponuje rodzinom w ramach duszpasterstwa roczne odwiedziny w domach w okresie Bożego Narodzenia zwane kolędą³⁹. Duchowni zachęcają również do uroczystego obchodzenia rocznic: ślubu, narodzin dzieci, zgonu bliskich osób itp. (DDR 57). Polska to kraj pielgrzymek, dlatego istnieje szeroka propozycja pielgrzymkowa ze strony licznych sanktuariów a szczególnie tego na Jasnej Górze. Istnieje również szeroka i atrakcyjna oferta pobożnego spędzania wolnego czasu w wakacje dla młodzieży i dla całych rodzin (DDR59).

33 Dzióba, A.: *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*, Rzeszów 2009.

34 Kalinowski, M.: *Duszpasterski telefon zaufania*, „Efektywne zarządzanie Parafią” (2004) 5, s. 1 – 17.

35 Krajczyński, J.: *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Płock 2007.

36 Dziewiecki, M.: *Kierownictwo duchowe narzeczonych i małżonków*, w: *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik dla księży*, red. Augustyn, J., Kłacz, J., Kraków 2007, s. 549 – 558.

37 Młyński, J.: *Rozmowy, które leczą*, Tarnów 2017.

38 Wysocki, J.: *Rytuał Rodzinny*, WDR, Włocławek 2003.

39 Lipiec, D.: *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: Kamiński, R. (red.), *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 418 – 432.

6. Pomoc rodzinie w sytuacjach trudnych

Rodziny znajdujące się w sytuacjach trudnych powinny być w centrum uwagi Kościoła. Powinny być otoczone szczególną troską. W sytuacjach konfliktowych zmierzających do separacji lub rozwodu potrzebna jest pomoc psychologów lub terapeutów (AL. 242 – 246). Doradcy rodzinni powinni mieć odpowiednią wiedzę, aby skierować potrzebujących do odpowiednich specjalistów⁴⁰. Kościół stara się pomóc bezdzietnym małżonkom w przysposobieniu dziecka, a jeżeli jest to niemożliwe wspiera ich w odnalezieniu innych form realizacji swego życia. Duszpasterze również starają się wspomagać rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi (DDR 68;)⁴¹. W strukturach kościelnych jest również wiele form wsparcia rodzin, w których są osoby uzależnione od narkotyków, alkoholu i innych uzależnień behawioralnych (A. Baran). Tradycyjnie Kościół otacza troską osoby w podeszłym wieku. Organizuje on też duszpasterstwo wdów, wdowców i osób osamotnionych (DDR 70 – 71).

7. Pomoc rodzinom w sytuacjach nieprawidłowych

Kościół dostrzega procesy prowadzące do kryzysu i destrukcji instytucji rodziny. W swoim nauczaniu krytykuje i demaskuje. Nie mniej jednak nie pozostawia ludzi w ich nieszczęściu ale stara się im wyjść naprzeciw. Stara się wspierać osoby po rozwodach i żyjące w separacji. Oferuje m różne formy zaangażowania w życie parafialne, a dzieci z takich związków otacza szczególną troską (DDR 73;)⁴².

Papież i biskupi zachęcają do otoczenia troską duszpasterską również innych ludzi znajdujących się w skomplikowanych związkach: rodzin monoparentalnych, małżeństw mieszanych, związków bez ślubu, związków homoseksualnych i inne (AL 247 – 252). W związku z plagą rozwodów oraz wzrostem związków nieformalnych, Kościół organizuje duszpasterstwo związków niesakramentalnych, dając szansę na odnalezienia swego miejsca w Kościele dla ludzi, którzy nie mogą zawrzeć sakramentalnego małżeństwa (DDR 74;)⁴³.

40 Sujak, E.: *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, Katowice 1995.

41 Kiciński, A.: *Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnością*, w: Kamiński, R.,(red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 546 – 564.

42 G. Pyżlak, G.: *Duszpasterstwo związków niesakramentalnych*, „Roczniki Teologiczne” 53(2006)6, s. 175 – 186.

43 Mariański, J.: *Kondycja moralna polskiej rodziny*, Studia Płockie 33(2005) s. 148 – 149; Ozorowski, M.: *Miejsce ludzi rozwiedzionych w Kościele*, w: *Kościół Rodzina Życie*, red. Ozorowski, M., Skreczko, A.: Warszawa 2011, s. 145 – 154.

8. Ruchy prorodzinne

Ludzie mają naturalną potrzebę łączenia się we wspólnotach, grupach i stowarzyszeniach. Jest to również charakterystyczne dla ludzi wierzących (ChL 29;)⁴⁴. Ideałem jest przekształcenie parafii we wspólnotę rodzin. W Polsce istnieje wiele różnych ruchów religijnych o charakterze rodzinnym. Jednym z najstarszych i najbardziej rozpowszechnionych jest Kościół Domowy należący do ruchu oazowego, założonego przez Ks. Franciszka Blachnickiego (DDR 76). Ważne miejsce w polskim krajobrazie zajmują ruchy obrońców życia zrzeszonych w Federacji Ruchów Obrońców Życia (DDR 77 – 80). Rodziny mogą również przystąpić do Stowarzyszenia Rodzin Katolickich albo zaangażować się w Akcji Katolickiej (DDR 81 – 82). To są typowo polskie największe ruchy rodzinne. Małżonkowie i rodzice mogą przynależać do wielu innych ruchów i stowarzyszeń o charakterze lokalnym lub międzynarodowym, na przykład Droga Neokatechumenalna, Chemin Neuf, Spotkania Małżeńskie, Przymierze⁴⁵.

Zakończenie

Strategia pomocy rodzinie w Kościele jest bardzo obszernym tematem. Nie sposób było dokonać wyczerpującego przeglądu wszystkich zagadnień. Zaprezentowano tu tylko pewien zarys. Chociaż trudno szukać w nauczaniu Kościoła słowa strategia, to jednak posiada on klarowną wizję małżeństwa i rodziny oraz sposobu pomocy tym instytucjom. W ostatnich latach napisano wiele prac naukowych na ten temat. Podobnie jak w dokumentach państwowych i samorządowych znajdziemy dwie części: analityczną oraz praktyczną, która zawiera postulaty i propozycje działań. W pierwszej części przedstawiłem analizę problematyki rodzinnej prezentowaną przez liczne dokumenty promulgowane przez sobory, synody i ostatnich papieży oraz poszczególnych biskupów. Częścią praktyczną tej strategii zajmuje się zasadniczo Duszpasterstwo Rodzin chociaż całe duszpasterstwo ogólne i pozostałe instytucje kościelne uwzględniają pozycję rodziny w swoich działaniach. Od kilku dziesięcioleci Kościół poświęca wiele sił i środków w utrzymaniu chrześcijańskiego modelu małżeństwa i rodziny. Kościół mocno sprzeciwia wszelkim alternatywnym formom małżeństwa i rodziny i temu wszystkiemu, co godzi w wartość życia, monogamicznego małżeństwa oraz rodziny. Dokumenty kościelne poza pozytywnym wykładem o małżeństwie zawierają duży element polemiczny. Kościół rozwinął w ramach Duszpasterstwa rodzin wiele różnych form wspierania małżeństwa i rodziny, co zostało po krótko przedstawione w drugiej części. Założenia są szczytne ale wykonanie jest różne, zależne od sytuacji Kościoła w danym miejscu.

44 W. Śmigiel, W.: *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła-Wspólnoty*, Lublin 2010.

45 Skreczko, A.: *Wybrane przejawy troski Kościoła Katolickiego o rodzinę w Polsce*, Studia nad Rodziną 13(2009)1-2, s. 142.

Bibliografia

- Baran, A. (red.): *Duchowa terapia osób uzależnionych*, Warszawa 2006.
- Bieleń, R.: *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*, Lublin 2001.
- Brzeziński, M.: *W trosce o życie, małżeństwo i rodzinę. Nauczanie Papieskiej Rady ds. Rodziny w latach 1981 – 2016*, Lublin 2016.
- Brzeziński, M.: *Wybrane aspekty polityki prorodzinnej w dokumentach Papieskiej Rady Ds. Rodziny*, *Studia nad Rodziną* 16(2012) nr 1 – 2, s. 69 – 86.
- Chmielewski, M.: *Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. Tomkiewicz, A., Wieczorek, W., Lublin 2010, s. 305 – 321.
- Chyrowicz, B. (red.): *Eutanazja: prawo do życia – prawo do wolności*, Lublin 2005.
- de Barbaro B. (red.): *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, Kraków 1999.
- Dudziak, U., Deluga, A. (red.): *Naturalne planowanie rodziny. Wybrane zagadnienia*, Szczecinek 2006.
- Dziewiecki, M.: *Kierownictwo duchowe narzeczonych i małżonków*, w: *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik dla księży*, red. Augustyn, J., Kłacz, J., Kraków 2007, s. 549 – 558.
- Dzióba, A.: *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*, Rzeszów 2009.
- Franciszek: *Adhortacja Amoris laetitia* (16.03.2016), Watykan 2016 (AL).
- Jan Paweł II: *Adhortacja Familiaris consortio* (22.11.1981), Watykan 1981 (FC).
- Jan Paweł II: *Adhortacja, Christifideles laici* (30.12.1988), Watykan 1988 (ChL).
- Jan Paweł II: *List do rodzin, Gratissimum sane* (2.02.1994), Watykan 1994.
- Kalinowski, M.: *Duszpasterski telefon zaufania*, „Efektywne zarządzanie Parafią” (2004), 5 s. 1 – 17.
- Kamiński, R.: *Struktury funkcje Duszpasterstwa Rodzin*, w: Kamiński, R. (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 295 – 308.
- Kamiński, J.: *Troska o życie ludzkie*, w: Kamiński, R. (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 324 – 334.
- Kiciński, A.: *Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnością*, w: Kamiński, R. (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 546 – 564.
- Kłys, J. A. (red.): *Nauki o rodzinie*, Warszawa 1995.
- Komisja Konferencji Episkopatu Polski ds. Rodziny: *Zadania pracowników duszpasterstwa rodzin* (20.12.1984), *Sprawy Rodziny* 2(1985), s. 25 – 26.
- Konferencja Episkopatu Polski: *Dyrektorium duszpasterstwa Rodzin* (01.05.2003), Warszawa 2003 (DDR).
- Konferencja Episkopatu Polski: *II Polski Synod Plenarny* (1991 – 1999), Poznań 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski: *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009.

- Kongregacja Wychowania Katolickiego ds. Seminariów i Instytutów Naukowych: *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny*, Watykan 1995.
- Krajczyński, J.: *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Płock 2007.
- Krakowiak, P.: *Duszpasterstwo w zespołowej opiece paliatywno-hospicyjnej, Nowe wyzwania*, *Teologia i Człowiek* 14(2009), s. 139 – 157.
- Ladwójtowicz, P.: *Duszpasterskie poradnictwo małżeńskie – założenia teoretyczne*, w: *Matrimonio et familiae, Z problematyki małżeństwa i rodziny, Człowiek, Rodzina, Społeczeństwo*, Opole 2016, (t. 26), s. 167 – 183.
- Leon XIII: Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim *Arcanum Divinae Sapientiae*, Watykan 1880. http://kodr.pl/wp-content/uploads/2018/10/leon_xiii_arcanum_divinae.pdf dostęp 15.07.2020.
- Lipiec, D.: *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: Kamiński, R. (red.): *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 418 – 432.
- Majdański, K.: Inspiracje II Soboru Watykańskiego dla studiów nad rodziną, w: *W służbie godności małżeństwa i rodziny. 10-lecie Instytutu Studiów nad Rodziną ATK*, red. Majdański, K., Łomianki, 1985, s. 24 – 37.
- Mariański, J.: *Kondycja moralna polskiej rodziny*, *Studia Płockie* 33(2005) s. 141 – 159.
- Misiaszek, K.: Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda? *AK* 85(1993) z. 506, s. 75 – 88.
- Młyński, J.: *Rozmowy, które leczą*, Tarnów 2017.
- Ozorowski, E.: *Małżeństwo i rodzina jako związek ludzi wierzących w Chrystusie*, „*Studia nad Rodziną*” 9(2005)2 s.13 – 22.
- Ozorowski, E.: *Małżeństwo jako komunia osób*, „*Studia nad Rodziną*”, 6(2002)2, s. 130 – 149.
- Ozorowski, M.: *Historia starań o utworzenie dyscypliny nauki o rodzinie w Polsce*, w: *Nauki o rodzinie w służbie rodziny*, red. Stala, J., Kraków 2014, s. 79 – 96.
- Ozorowski, M.: *Miejsce ludzi rozwiedzionych w Kościele*, w: *Kościół Rodzina Życie*, red. Ozorowski, M., Skreczko, A., Warszawa 2011, s. 145 – 154.
- Paweł VI: Encyklika *Humanae vitae*, Watykan 1968, http://kodr.pl/wp-content/uploads/2017/03/humanae_vitae.pdf dostęp 15.07.2020.
- Pietrzykowski, T.: *Spór o eutanazję. Etyczne problemy prawa*, Katowice 2007.
- Pius XI: Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim *Casti Connubi*, Watykan 1930. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/encykliki/casti_connubi_31121930.html dostęp 15.07. 2020.
- Poleszczuk, J.: *Rodzina, małżeństwo, prokreacja: Racjonalizacja strategii reprodukcyjnych*, w: *Polacy wśród Europejczyków. Wartości społeczeństwa polskiego na tle innych krajów europejskich*, red. Jasińska-Kania, A., Marody, M., Warszawa 2002, s. 257 – 279.
- Pyżlak, G.: *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, „*Studia nad Rodziną*” 19(2015) 2, s. 67 – 87.
- Pyżlak, G.: *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, w: *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 341 – 371.

- Pyźlak, G.: *Duszpasterstwo związków niesakramentalnych*, „Roczniki Teologiczne” 53(2006), 6 s. 175 – 186.
- Rubacha, D.: *Dialog małżeński i rodzinny*, „Ateneum Kapłańskie” (2009) 2, s. 222 – 233.
- Ryś, M.: *Psychologia małżeństwa. Zarys problematyki*, Warszawa 1993.
- Sarmiento, A.: *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa*, Kraków 2002.
- Skreczko, A.: *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957 – 1966). Studium teologiczno-pastoralne*, Białystok 2002.
- Skreczko, A.: *Wybrane przejawy troski Kościoła Katolickiego o rodzinę w Polsce*, Studia nad Rodziną 13(2009)1-2, s. 129 – 148.
- Sujak, E.: *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, Katowice 1995.
- Sułkowski, Sz.: *Duchowa adopcja dziecka poczętego*, w: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006/2009. Kościół niosący Ewangelię nadziei*, Rok 2008/2009, *Otoczmy troską życie*, red. Sz. Sułkowski, Poznań 2008, s. 320.
- Śmigiel, W.: *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła-Wspólnoty*, Lublin 2010.
- Wenzel, M.: *Wartości życiowe. Komunikat z badań CBOS*. BS/98/2004. Warszawa 2004, s. 2 – 6.
- Wieczorek, W. (red.): *Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych*, Lublin 2008.
- Wysocki, J.: *Rytuał Rodzinny*, WDR, Włocławek 2003.
- Zaręba, S. H.: *Postawy Polaków wobec zasad moralnych religii katolickiej*, w: *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, red. W. Zdaniewicz, W., Zaręba, S. H. , Warszawa 2004, s. 93 – 102.
- Żakowski, J.: *Polak, czyli kto? „Polityka”* 2004, nr 25, s. 6.

Ks. Prof. dr hab. Mieczysław Ozorowski
WSR – UKSW: wsr@uksw.edu.pl
ORCID 0000-0001-6081-0134
ul. Sw. Wincentego 126/13; PL 03-291 Warszawa
m.ozorowski@uksw.edu.pl